

А.М.Нароўская
(Мінск)

Мастацкая калекцыя Віленскага музея старажытнасцей

17 красавіка 1856 г. адбылося афіцыйнае адкрыццё Віленскага музея старажытнасцей, аснову яго склалі прыватныя зборы Я. і К. Тышкевічаў, перавезеныя з Лагойскага музея. Экспазіцыя мела сем раздзелаў, асобна была прадстаўлена калекцыя карцін, партрэтаў і скульптур [1, с. 59].

У якасці мецэнатаў, якія гатовы былі “штогод плаціць на патрэбы Музеума і Камісіі па 30 рублёў срэбрам”, выступілі графы Райнальд Тызенгаўз, Марыян Чапскі, Канстанцін Тышкевіч, князі Мікалай Радзівіл, Канстанцін Снітка і інш.

У 1856 г. Віленская археалагічная камісія спецыяльным зваротам прасіла ўсіх зацікаўленых асоб рабіць ахвяраванні для музея старажытнасцей. У “Запісках Віленскай археалагічнай камісіі” за 1856 г. адзначаецца, што за 5 месяцаў з 1 студзеня па 11 чэрвеня 1856 г. ахвяраванні зрабілі 102 чалавекі, сярод падарункаў было шмат мастацкіх твораў (табл. 1) [1, с. 51–57].

Табліца 1

Спіс твораў мастацтва, ахвяраваных Віленскаму музею старажытнасцей з 1 студзеня па 11 чэрвеня 1856 г.

Прозвішчы ахвяравальнікаў	Назвы мастацкіх твораў
Ксёндз Банковский	Портрет гетмана Ивана Клементия Браницкого
Буржинский Анзельм	Гравюра, сделанная в Несвиже, изображающая Castrum doloris кн. Анны Радзивилл, урожденной Санкушко, 1747 г.; Портреты: королевы Цецилии Ренаты, летописца Длугоша, Дмитрия Самозванца, Карла XII, Папы Пия VI и некоторых замечатель-

	ных драматических артистов
Велькъ Александр	Старинный литографированный портрет Митрополита Игнатия Поцея
Вильчинский Иван Казимир	Семь картин из Виленского альбома
Гербурт Прелат	Портреты некоторых пап
Гребницкий Устин	Гравюра Долабелли, изображающая въезд Оссолинского в Рим
Каминский Мстислав	Портрет профессора Жуковского и вид ратуши в Вильно
Киркор Адам	Портрет в. кн. Витовта (во весь рост), сделанный масляными красками Зенкевичем. Гипсовый бюст кн. Иосифа Понятовского. Экземпляр сочинения с хромолитографированными рисунками п.з. "Образцы искусства средних веков", изд. Пржездецкого и барона Ростовецкого
Малиновский Николай	Портреты Императора Александра I работы Пешки и Матвея Догеля
Ксёндз Малышевич	Портреты кн. Нестора Сапеги генерал от артиллерии и французских консулов, а также три картины
Островский Иван, скульптор	Две головы из гипса Ивана Карла Ходкевича и кн. Иосифа Понятовского
Ромер Эдуард	Портрет каноника Дауского
Ходзько Игнатий	Портрет кн. Войцеха Радзивилла масляными красками. Рисунок Смуглевича, изображающий кончину Стефана Чарнецкого, и 39 портретов пап

У гэтым спісе ёсць прадметы, якія падарылі ў Віленскі музей старажытнасцей Я. і К. Тышкевічы.

Тышкевич Евстафий, граф, попечитель музея	Собрание золотых и серебряных монет и медалей числом 300 экземпляров
Тышкевич Константин, граф	Надгробный камень из Логойска 1514 г. со старославянской надписью о погребении Евстафия Тышкевича; каменное ядро необыкновенной величины из Минского замка; каменный молот; серебряное кольцо

У літаратурных крыніцах адзначаецца таксама, што граф Я. Тышкевіч перавёз на конях за сотні кіламетраў у Вільню 2 тыс. старажытных прадметаў, у тым ліку каменных ідалаў, каля 3 тыс. кніг, звыш тысячы гравюр, медныя гравіравальныя дошкі.

Музейныя прадметы заносілі ў кнігу першаснай рэгістрацыі фондаў, дзе запісваліся толькі асноўныя звесткі аб іх. Яны сістэматызаваліся паводле калекцыйнага прынцыпу, што адпавядала апошнім дасягненням экспазіцый музеяў тагачаснай Еўропы.

У каталогу прадметаў Музея старажытнасцей пры Віленскай публічнай бібліятэцы за 1885 г. адзначаецца, што на канец 1858 г. у зборы музея налічвалася каля 3 тыс. адзінак захавання, акрамя таго, была вялікая колькасць медалёў, манет і мноства эстампаў і гравюр [2]. Мелася выдатная галерэя партрэтаў імператараў расійскіх, каралёў польскіх і вялікіх князёў літоўскіх, выдатных военачальнікаў і розных саноўнікаў, навукоўцаў, літаратараў і артыстаў, а таксама палотны з выявамі руін старажытных замкаў.

Сярод экспануемых матэрыялаў былі і славутыя случкія паясы, карэліцкія габелены, народная драўляная скульптура, этрускія вазы, старажытныя рэчы з Каложскай царквы, партрэты прадстаўнікоў родаў Радзівілаў, Тышкевічаў, Храптовічаў, Хацкевічаў, Сапегаў і інш.

Мастацкая калекцыя пастаянна папаўнялася за кошт ахвяраванняў. Ужо ў 1859 г. у музейным зборы было 137 жывапісных палотнаў, 3127 гравюр, 28 скульптур. Па звестках Г.А.Каханоўскага, у першыя два гады ў каталогу было зарэгістравана 10 тыс. музейных прадметаў [3, с. 33]. А ў 1864 г. у музейным зборы было 166 карцін, 3570 твораў графікі, 44 скульптуры. Экспазіцыя музея з партрэтамі Стэфана Баторыя, Тадэвуша Касцюшкі, Адама Міцкевіча выкарыстоўвалася для прапаганды патрыятычных ідэй.

У экспазіцыі была прадстаўлена цікавая скульптурная кампазіцыя з белага мармуру “Ядвіга і Ягайла” вядомага майстра з Гродзеншчыны Аскара Сасноўскага, якая

сімвалізавала аб'яднанне Літвы і Польшчы і нагадвала аб Рэчы Паспалітай.

У першыя гады існавання Віленскага музея старажытнасцей назіраўся рост яго папулярнасці, аб чым сведчыць павелічэнне колькасці наведвальнікаў. Паколькі музей быў агульнадаступным, то наведваць яго маглі прадстаўнікі ўсіх саслоўяў. Адкрыты музей быў два разы на тыдзень па чатыры гадзіны. У першыя два месяцы Віленскі музей прыняў каля 3,5 тыс. чалавек, а ўсяго за 1856 г. – 7150 жыхароў Вільні і гасцей горада [4, с. 81]. Цікавасць да музея была звязана і з тым, што ў Вільні не было іншага даступнага публіцы збору твораў выяўленчага мастацтва.

Пасля падаўлення паўстання Кастуся Каліноўскага 1863 г. пачаўся перыяд тэрору. У музеі ўлады ўбачылі цэнтр небяспечнага вальнадумства. Па распараджэнні віленскага генерал-губернатара М.Н.Мураўёва ён быў зачынены і падвергся “рэвізіі”. У 1865 г. была створана асобая камісія, якая выдзеліла з музейных прадметаў тыя, якія мелі навукова-гістарычнае значэнне. У выніку былі вывезены найбольш значныя для беларускай гісторыі музейныя прадметы. Па дадзеных гістарычнага часопіса “Веснік Заходняй Расіі”, у Маскву было вывезена 39 скрынак музейных прадметаў [5, с. 202–213].

Сярод 256 гісторыка-мастацкіх прадметаў, якія “...нагадвалі польскае ўладанне ў краі і штучна падтрымлівалі ў насельніцтва дарэмныя надзеі і нядобрыя памкненні”, было больш за 100 твораў мастацтва [5, с. 204–213].

Табліца 2

**Спіс твораў мастацтва,
адпраўленых у Румянцаўскі музей**

1. Алебастровый снимок с памятника Барбары Радзивилл
2. Барельеф Любецкого
3. Алебастровый снимок с памятника Барбары Радзивилл
4. Ельский – его работы барельеф
5. Иосиф Понятовский, алебастровая головка
6. Еще один алебастровый снимок с памятника Барбары Радзивилл

7. Слизень, художник – барельеф его работы
8. Ходкевич, бюст
9. Алебастровая копия с памятника Мицкевичу
10. Ягеллоны, мраморное надгробие княгини из дома Ягеллонов
11. Маленький алебастровый барельеф Барбары Радзивилл
12. Изразец из четырех кусков с гербами Ходкевичей и Друцких-Горских
13. Дзялынський, польский писатель
14. Станислав Август – фарфоровый бюст его
15. Кохановский – алебастровая бронзированная статуэтка его
16. Чугунный барельеф из Ковенского костела бернардинов
17. Стушевич, польский живописец – алебастровая маска
18. Гомолицкий Михаил, ученый – алебастровая маска
19. Мицкевич – маленький алебастровый бюст
20. Маленький чугунный бюст Гофмановой
21. Профессора Юндзилла алебастровая маска
22. Красицкий – архиепископ Гнезенский, маленький алебастровый бюст
23. Лепная работа из базилианского Свято-Троицкого монастыря
24. Нарбут – алебастровая маска
25. Ходкевич – гипсовая маска его
26. Балинский, доктор – алебастровый барельеф
27. Абихт, доктор – алебастровая маска
28. Колаковский, епископ – гипсовый барельеф
29. Ирида, разбитый барельеф
30. Алебастровый снимок (4-й) с памятника Барбары Радзивилл
31. Четыре изразца с изображением на двух из них апостолов Петра и Павла
32. Круглый гипсовый барельеф неизвестного содержания
33. Алебастровый снимок (5-й) с памятника Барбары Радзивилл
34. Изразцы с летнего дворца великих князей литовских
35. Сигизмунд I – изразец с изображением его в короне и со скипетром в руке
36. Август III, металлический медальон, масляными красками
37. Барельеф с 4 неизвестными гербами
38. Изображение на меди неизвестного лица
39. Св. Доминик – живописное изображение его на медном медальоне
40. Иван Непомув – живописное изображение его на медном медальоне
41. Алебастровый снимок (6-й) с памятника Барбары Радзивилл
42. Мраморный барельеф с истертой надписью
43. Собчевский, латинский поэт XVII века
44. Чарнецкий, мраморный барельеф
45. Модель памятника митрополиту Дмоховскому

46. Ягайло, мраморный бюст
47. Хрептович, бюст
48. Якутович, бывший путеводитель по Виленскому музею, барельеф
49. Копия с барельефа надгробного памятника Кохановскому
50. Жилинский, бюст
51. Ромер, маршал, бюст
52. Немчевский, профессор, бюст
53. Снядецкий Андрей, доктор
54. Липинский, бюст
55. Нарушевский, польский писатель
56. Нишковский, бюст
57. Рустем, художник
58. Якутович, бывший путеводитель по Виленскому музею – бюст
59. Сырокомля, портрет
60. И.Франк, доктор – бюст
61. Иосиф Понятовский, бюст
62. Портрет Стефана Батория
63. Стефан Баторий, большой портрет масляными красками
64. Сапега, портрет
65. Станислав-Август, изображение его на коне масляными красками
66. Портрет Януша Тышкевича
67. Портрет гетмана Тышкевича
68. Портрет епископа Тышкевича
69. Хрептович, портрет Ливора Хрептовича, канцлера Великого Княжества Литовского (прозвание “Litauer”, по объяснению графа Тышкевича, дано ему вследствие того, что православные предки его отставивали на сеймах литовские дела)
70. Портрет Валицкого
71. Булгак, последний униатский митрополит – портрет
72. Богдан Хмельницкий, портрет
73. Август II, портрет масляными красками
74. Станислав Лещинский, портрет масляными красками
75. Альберт-Войцех Радзивилл, современный портрет
76. Гюбель, профессор
77. Флеминг, подскарбий Великого Княжества Литовского времен Августа III
78. Тышкевич Ян, портрет
79. Сапега, портрет
80. Вишневецкий, портрет
81. Радзиевский Иван, виленский костелян
82. Ходкевич, портрет масляными красками
83. Вольский Николай, витебский костелян, основатель монастыря в Кременце
84. Марина Мнишек, портрет масляными красками

85. Радзивилл, Пана Коханку, предводитель барской конфедерации в 1790 г. – портрет
86. Браницкий Иван-Клементий, великий гетман Великого Княжества Литовского – портрет
87. Огинский, портрет
88. Кантембрин, духовник Радзивиллов, портрет
89. Тышкевич Евфросинья, портрет
90. Букатый Франц, посол Станислава-Августа
91. Дашела, польский живописец, сосланный в Сибирь за подделывание ассигнаций
92. Чарнецкий, портрет
93. Зноско, портрет
94. Ян Собесский, портрет жены его Марии Казимиры
95. Почобут, иезуит, основатель виленской обсерватории
96. Пинабель, профессор
97. Княгиня Радзивилл, писательница, портрет
98. Мадонна, живописное изображение на медном медальоне
99. Барбара Радзивилл, портрет масляными красками
100. Кулаковский, директор белостокской гимназии
101. Тизенгауз Антоний, подскарбий Великого Княжества Литовского – портрет
102. Тышкевич, маршал – портрет
103. Мократский, художник – портрет
104. Догель Пиар, учредитель виленского конвикта – портрет
105. Понятовский, примас – портрет
106. Коссаковский, участник барской конфедерации в Вильне 1794 года
107. Гедройц, примас, архидиакон – портрет
108. Станислав-Август, портрет
109. Генрих Валезиус (Valois), портрет масляными красками
110. Ленчицкий, иезуит – портрет
111. Владислав III, портрет масляными красками
112. Чарторыжский, портрет
113. Мицкевич, портрет
114. Радзивилл, князь Матвей. Виленский кастелян, поясной портрет масляными красками
115. Владислав IV, портрет масляными красками
116. Володкович, соврем. Карла Радзивилла, портрет
117. Монах Кардецкий, портрет
118. Мицкевич, поэт – портрет
119. Екатерина Ягеллонка, портрет ее матери
120. Сигизмунд старший, портрет масляными красками
121. Портрет Малаховского
122. Радзивилл Николай, портрет
123. Богуш, виленский прелат, портрет

124. Занончек, генерал, портрет
125. Аллегорический барельеф, изображающий передачу Виленского университета императором Александром I от Чарторыжского Стройновскому, 1803 г. Стройновский стоит под сенью бюста, увенчанного лаврами Стефана Батория, основателя Виленской академии
126. Казимир Сапега
127. Костельный дед, портрет
128. Сигизмунд III, изображение на янтаре, им самим сделанное
129. Папа Григорий, живописное изображение на медном медальоне

Такім чынам, да польскіх прадметаў аднеслі ў асноўным беларускія матэрыялы, у тым ліку партрэты Барбары Радзівіл, Антонія Тызенгаўза, Тэадора Нарбута, мітрапаліта Булгака, Льва Сапегі, бюсты Сыракомлі і Міцкевіча, надтрунныя барэльефы, архітэктурныя фрагменты, уніяцкія царкоўныя старажытнасці з Брэста, Слуцка і г.д.

Як адзначаецца ў “Весніку”, акрамя вышэйпералічаных твораў мастацтва, у Румянцаўскі музей было адпраўлена 56 партрэтаў польскіх каралёў на вялікіх і малых аркушах, 160 партрэтаў прыватных асоб, 93 гравюры з абразоў, 203 карціны на гістарычныя тэмы і інш. [5, с. 213].

Цэлыя зборы рарытэтаў у гэты час былі разрабаваны (у сувязі з праверкай, якую арганізаваў Мураўёў). Аб знішчэнні каштоўных у гістарычным і мастацкім сэнсе фрэсак, якія ўпрыгожвалі экспазіцыйную залу Віленскага музея старажытнасцей, піша А.В.Жыркевіч [6, с. 32].

Такім чынам, большая частка мастацкага збору была адпраўлена ў Маскву і разышлася па іншых зборах. Астатнія прадметы былі перанесены на верхні паверх і рассартаваны ў новым парадку. Для іх у 1872 г. па эскізах мастака В.Гразнова было зроблена новае абсталяванне, на якім размясціліся музейныя экспанаты.

У адпаведнасці з каталогам прадметаў музея старажытнасцей пры Віленскай публічнай бібліятэцы за 1885 г. у “адзеле М” надрукаваны пералік мастацкай калекцыі, якая засталася пасля ўсіх рэвізій. У раздзеле каталога “Жывапіс” былі прадстаўлены асобна “Партрэты” і “Карціны” [2, с. 266–270].

Табліца 3

Адзел М
ХІІ. Мастацкі адзел
А. Жывапіс
1. ПАРТРЭТЫ
1. Его Императорское Величество, Государь Император Александр Александрович в бытность Его Наследником престола
2. Его Высочество, покойный Наследник Цесаревич Николай Александрович
3. Император Николай I
4. Императрица Екатерина II
5. Преосвященный Филарет, бывший митрополит Московский
6. Преосвященный Филарет, бывший митрополит Киевский
7. Преосвященный Никанор, бывший митрополит С.-Петербургский
8. Преосвященный Иосиф Семашко, бывший митрополит Литовский
9. Преосвященный Иосиф Семашко, до присоединения своего к православию
10. Преосвященный Георгий Конисский, бывший архиепископ Белорусский
11. Преосвященный Антоний Зубко, бывший епископ Минский
12. Преосвященный Игнатий Железовский, бывший епископ Брестский
13. Бывший генерал-губернатор Северо-Западного края, граф Баранов
14. Бывший генерал-губернатор Северо-Западного края, граф М.Н.Муравьев
15. Граф Н.А.Протасов, бывший обер-прокурор Св. Синода
16. Граф Блудов, известный деятель по освобождению крестьян от крепостной зависимости
17. Скрипичин, бывший в 1839 г. директором департамента иностранных исповеданий
18. Бывший министр народного просвещения, граф Д.А.Толстой
19. Бывший попечитель Виленского учебного округа, И.И.Корнилов
20. Господин попечитель Виленского учебного округа, Н.А.Сергиевский
21. Портрет неизвестного
22. Портрет неизвестного
23. Портрет неизвестного, писан на дереве
2. КАРЦІНЫ
24. Б.Волков, русской школы. “Полуденный ландшафт с вырубленным лесом на первом плане”
25. П.Верещагин, русской школы. “Вид Пскова”
26. А.Боголюбов, русской школы. “Нерто д’ Анцио”
27. С.Бакалович, русской школы. “Преподобный Сергей Радонежский благословляет Дмитрия Донского на битву с татарами”
28. Бочаров, русской школы. “Дети в лесу при закате солнца”

29. Рачков, русской школы. “Цыганка”
30. Ван-Шендель, бельгийской школы, родился в 1806 г. “Лунная ночь с лодкой на реке”
31. Голине “Моление о чаше”
32. Ф.Таннер, французской школы, XIX ст. “Группа коров на обрыве при закате солнца”
33. Плонграт “Морской берег близ Лахты”
34. А.Кейн, голландской школы, 1672 г. “Пейзаж с красной коровой на первом плане”
35. А.Ван-ден-Вельде, голландской школы, 1672 г. “Коровы” и
36. “Стадо”
37. А.Ней-Накер, фламандской школы, 1663 г. “Праха”

Некалькі твораў мастацтва прыводзяцца ў “адзеле Л” [3, с. 265].

Табліца 4

	№ у каталогу	Прадметы, якія паступілі ў музей з былой віленскай абсерваторыі
1	507	Портрет Імператара Александра I
2	508	Портрет Імператара Николая I
3	509	Портрет Імператара Александра II
4	510	Историческая картина “Страдания царя Антиоха”
5	511	Аллегорическая картина
6	512–520	Девять портретов разных лиц, имевших отношение к виленской обсерватории

Такім чынам, мастацкая калекцыя Віленскага музея старажытнасцей уяўляла каштоўны збор скульптуры, жывапісу – гістарычныя карціны і партрэты, аўтапартрэты вядомых беларускіх мастакоў, партрэты-эстампы, партрэты прыватных асоб, гравюры з абразоў, малюнкi і эскізы да карцін. У аснову лягла ўнікальная мастацкая калекцыя братаў Канстанціна і Яўстафія Тышкевічаў. У каталогу музея старажытнасцей пры Віленскай публічнай бібліятэцы за 1885 г. прыводзіцца пералік той нязначнай часткі прадметаў мастацтва, якая засталася пасля ўсіх так званых рэвізій. Сярод гэтых работ партрэты імператараў, дзеячаў Расійскай імперыі і вышэйшых чыноў праваслаўнага духавенства, пейзажы, некалькі карцін на гістарычныя тэмы. Большая частка мастацкіх твораў разышлася па музеях іншых краін і прыватных калекцыях.

---

1. *Записки* Виленской археологической комиссии. – Вильно, 1856. – Ч. I.

2. *Каталог* предметов Музея древностей, состоящего при Виленской публичной библиотеке. – 2-е изд. – Вильна, 1885. – 272 с.

3. *Каханоўскі, Г.А.* Руплівец нашай старасветчыны: Яўстах Тышкевіч / Г.А.Каханоўскі, А.Г.Каханоўскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1992. – 63 с.

4. *Гужалоўскі, А.А.* Нараджэнне беларускага музея / А.А.Гужалоўскі. – Мн.: НАРБ, 2001. – 124 с.

5. *Вестник* Западной России: историко-литературный журнал. – Вильна, 1868. – Кн.8, т. 3.

6. *Жиркевич, А.В.* Сонное царство великих начинаний. К столетнему юбилею со дня рождения И.П.Корнилова / А.В.Жиркевич. – Вильна, 1911. – 206 с.